

*dr hab., prof. UEK Anna Malina*¹

Katedra Statystyki

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

mgr Dorota Mierzwa

doktorant Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie

Wzrost gospodarczy a stabilność makroekonomiczna krajów Europy Środkowo-Wschodniej na tle gospodarki Niemiec w latach 2000–2013²

WPROWADZENIE

Ostatnia dekada XX w. to okres zapoczątkowania istotnych przemian gospodarczych i ustrojowych w krajach Europy Centralnej i Wschodniej, zaś początek XXI w. to czas istotnych przemian strukturalnych związanych z przygotowaniem oraz akcesją tych krajów do UE. Przemiany te miały zróżnicowany wpływ na dynamikę wzrostu gospodarczego poszczególnych krajów, a wychodzenie z recesji gospodarczej w niektórych krajach trwało znacznie dłużej. Ponadto wystąpienie kryzysu gospodarczego lat 2008–2009 miało zapewne wpływ na sytuację gospodarczą większości krajów Europy.

Kryzys utożsamiany jest z gwałtownym załamaniem się koniunktury gospodarczej, niesie bowiem zasadnicze w skutkach zmiany zarówno dla całych systemów gospodarczych, jak i poszczególnych jego elementów (jednostek, podmiotów gospodarczych itp.). W ujęciu ekonomicznym kryzys to stan gospodarki, który charakteryzuje się pogorszeniem się większości kluczowych wskaźników makroekonomicznych opisujących relacje między podstawowymi wielkościami ekonomicznymi. Należą do nich przede wszystkim: spadek wielkości produkcji, spadek zatrudnienia, zmniejszenie konsumpcji i nakładów inwestycyjnych, spadek realnych dochodów społeczeństwa, spadek dynamiki PKB, wzrost bezrobocia, wzrost inflacji, wzrost deficytu budżetowego oraz zadłużenia sektora publicznego [Dach, 2011].

¹ Adres korespondencyjny: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków, e-mail: malinaa@uek.krakow.pl.

² Publikacja została dofinansowana ze środków przyznanych Wydziałowi Zarządzania Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie na utrzymanie potencjału badawczego w 2016 r.

Kryzysy gospodarcze dotyczą w zasadzie wszystkich typów gospodarek i występują w różnych okresach historycznych. Często mogą to być długie okresy spowolnienia gospodarczego i recesji. Kryzysy, mimo wielu negatywnych następstw i skutków, paradoksalnie mogą się przyczynić do prawidłowego rozwoju gospodarek, stanowią bowiem impuls dla gospodarek do przeprowadzenia określonych reform, rewizji wydatków publicznych czy naprawy systemów podatkowych. Istotną kwestią jest nielekceważenie przesłanek o nadchodzącym kryzysie, gdyż zbyt późno podejmowane działania mające na celu ograniczenie negatywnych następstw kryzysu mogą doprowadzić do zachwiania równowagi i stabilności gospodarczej oraz finansowej kraju, a w dłuższej perspektywie mogą skutkować nieodwracalnym zniszczeniem całego systemu gospodarczego [Klimczyk, 2011].

Podstawowym celem artykułu jest ocena stabilności gospodarczej krajów Europy Środkowej i Wschodniej w latach 2000–2013. Z celem głównym wiążą się cele szczegółowe, mianowicie:

- analiza porównawcza dynamiki wzrostu gospodarczego badanych krajów,
- zbadanie wpływu globalnego kryzysu lat 2008–2009 na zachwianie stabilności gospodarek poszczególnych krajów.
- Przyjęto następujące hipotezy badawcze:
 - długotrwały wzrost gospodarczy zapewnia stabilność makroekonomiczną krajów,
 - kryzys gospodarczy silniej wpływa na zachwianie stabilności gospodarczej w krajach nienależących do UE oraz będących w fazie transformacji gospodarczej,
 - wskaźnik stabilizacji makroekonomicznej jest bardziej odporny na załamania gospodarcze (kryzysy) niż tempo zmian PKB.

Aby zrealizować cele badań i zweryfikować przyjęte hipotezy badawcze, w artykule przeprowadzono badanie ścieżek wzrostu gospodarczego i stabilności makroekonomicznej krajów Europy Środkowej i Wschodniej na tle gospodarki Niemiec. Uwzględnienie w analizie Niemiec ma istotne znaczenie, pozwala bowiem na porównanie sytuacji gospodarczej krajów słabiej rozwiniętych, w których dokonują się przemiany strukturalne, gospodarcze i polityczne, z sytuacją makroekonomiczną silnej gospodarki, jaką są Niemcy, w stosunkowo długim przedziale czasowym, tj. w latach 2000–2013. Analizą objęto trzynaście państw Europy Środkowej i Wschodniej, wśród których znajduje się dziesięć państw członkowskich UE (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Litwa, Łotwa, Estonia, Bułgaria, Rumunia i Grecja), oraz trzy kraje nienależące do UE (Białoruś, Ukraina, Mołdawia). Podobne badania dla Polski i krajów z nią sąsiadujących przeprowadzono w pracy [Malina, Mierzwa 2013].

W analizie obok tempa wzrostu gospodarczego badano stabilność gospodarek poszczególnych krajów, posługując się wskaźnikiem stabilizacji makroekonomicznej. Bazuje on na pięciu podstawowych wskaźnikach ekonomicznych opisujących najważniejsze dziedziny gospodarki.

Obok wskaźnika stabilizacji makroekonomicznej wyznaczano także cząstkowe wskaźniki stabilizacji pozwalające określić, w jakim stopniu gospodarka danego kraju zależy od czynników i uwarunkowań zewnętrznych oraz jaki ma to wpływ na stabilność ekonomiczną kraju.

Dane będące podstawą prowadzonych analiz pochodziły z Międzynarodowego Funduszu Walutowego (PKB, stopa inflacji, saldo rachunków bieżących), Europejskiego Banku Centralnego (saldo budżetu i relacja do PKB) i Międzynarodowej Organizacji Pracy (stopa bezrobocia).

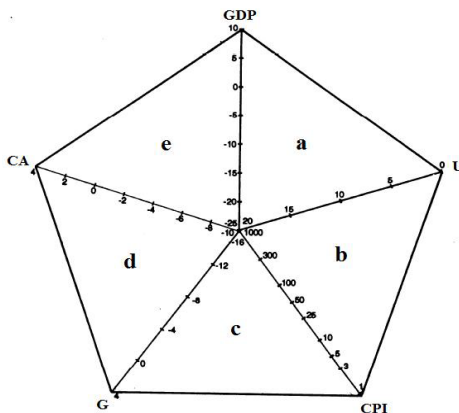
WSKAŹNIKI STABILIZACJI MAKROEKONOMICZNEJ

Istota stabilizacji gospodarczej, tak jak pojęcie wzrostu gospodarczego, jest definiowana na wiele sposobów. W szerszym ujęciu stabilizacja jest określana jako stan lub proces gospodarczy charakteryzujący się niską inflacją i nieznaczną fluktuacją zatrudnienia, wykorzystaniem istniejących mocy wytwórczych przy maksymalnie wysokim zatrudnieniu siły roboczej [Dornbusch, Fischer, 1990, s. 440].

Jak podkreślają niektórzy ekonomiści, możliwe jest osiągnięcie stabilizacji bez wzrostu, jednak makroekonomiczna stabilizacja powinna odzwierciedlać się w pięciu cechach, których istnienie powinno zagwarantować jej trwałość. Są to: wzrost wielkości produktu krajowego, niska inflacja, wysokie zatrudnienie, dodatnie saldo na rachunkach bieżących i umiarkowane zadłużenie budżetu państwa [Misala, 2007, s. 13]. Cechy te opisywane są za pomocą makroekonomicznych wskaźników, na podstawie których wyznaczany jest wskaźnik stabilizacji makroekonomicznej (MSP – *Macroeconomic Stabilisation Pentagon*).

Wskaźnik stabilizacji wyznaczany jest na podstawie pola wieloboku (pięciokąta), którego wierzchołkami są wartości zmiennych odpowiadających poszczególnym wskaźnikom makroekonomicznym [zob. Kołodko, 1993, 2007].

Na rys. 1 przedstawiono optymalny układ analizowanych czynników, w którym wartości zmiennych są jednocześnie wierzchołkami figury, co daje pole wyznaczonej w ten sposób figury równe całkowitemu obszarowi pięciokąta.

Rys. 1. Pięciokąt stabilizacji makroekonomicznej

Źródło: [Kołodko, 1993].

Oznaczenia:

GDP – stopa wzrostu PKB [%],

U – stopa bezrobocia [%] siły roboczej,

CPI – stopa inflacji (wskaźnik wzrostu cen konsumpcyjnych) [%],

G – relacja salda budżetu do PKB [%],

CA – relacja salda rachunku obrotów bieżących do PKB [%].

Model MSP służy do kompleksowej oceny stanu badanej gospodarki za pomocą pięciu głównych czynników makroekonomicznych, które na poziomie makro warunkują stan gospodarki każdego państwa. W utworzonym pięciokącie można wyróżnić pięć trójkątów i w celu odróżnienia oznaczyć je literami: a, b, c, d, e.

W sformułowanym przez G.W. Kołodkę „pięciokącie stabilizacji makroekonomicznej” całkowite pole figury wyznaczonej przez poszczególne punkty (wskaźnik MSP) określa wzór³:

$$MSP = a + b + c + d + e. \quad (1)$$

Pole figury powstałej ze sumowania trójkątów a, b, c, d, e jest więc równe:

$$MSP = [(DGDG \times U) + (U \times CPI) + (CPI \times G) + (G \times CA) + (CA \times DGDG)] \times k, \quad (2)$$

gdzie: $k = 1/2 \sin 72^\circ$ (wielkość współczynnika k jest stała i wynosi 0,475).

Wskaźnik MSP, czyli pole pięciokąta, oznacza zatem zakres realizowania kryteriów stabilizacji makroekonomicznej. Im większe pole MSP, tym lepsza sytuacja ekonomiczna kraju.

Całkowite pole wyjściowego (optymalnego) pięciokąta wynosi 100%, zatem pola poszczególnych identycznych pod względem powierzchni trójkątów składowych stanowią po 20% całkowitej powierzchni pięciokąta. Trójkąt „a”, ograniczony odcinkami zawierającymi wartości PKB i bezrobocia, to tzw. *trójkąt sfery realnej*. Trójkąt „b” jest funkcją bezrobocia i inflacji, stąd nazywany jest *trójkątem stagflacji* lub *slumpflacji* (w zależności od zachodzącego zjawiska stagflacji, czyli jednoczesnym utrzymywaniu się stagnacji gospodarczej połączonej z utrzymującą się na znacznym poziomie inflacją, lub zjawiska slumpflacji, czyli jednoczesnym spadkiem produkcji z utrzymującą się na znacznym poziomie inflacją). Trójkąt „c” zawiera się pomiędzy wierzchołkami reprezentującymi wielkość inflacji oraz salda budżetu państwa, stąd nosi nazwę *trójkąta budżetu i inflacji*. Z kolei trójkąt ozna-

³ W Polsce koncepcja „pięciokąta stabilizacji makroekonomicznej” została przygotowana w 1990 r. przez Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, a popularność zyskała dzięki pracy [Kołodko, 1993]. Ze względu na szeroki zakres wielkości inflacji cenowej w omawianym okresie w odniesieniu do tej zmiennej zastosowana została skala logarytmiczna. Autor w swojej pracy zwrócił uwagę również na znaczenie stabilnego kursu walutowego – z jednej strony jako czynnika odzwierciedlającego stan pozostałych pięciu zmiennych, z drugiej jako czynnika warunkującego ten stan. Ostatecznie jednak nie włączył go do analizy, argumentując decyzję tym, że przy spełnieniu pozostałych warunków ten również powinien być zrealizowany.

czony literą „d” ograniczony jest odcinkami salda budżetowego oraz stosunku salda rachunku obrotów bieżących do PKB. Stąd jego nazwa to *trójkąt równowagi finansowej*. Ostatni trójkąt oznaczony literą „e” nosi nazwę *trójkąta sektora zewnętrznego*, ponieważ powstaje z odcinków reprezentujących stosunek salda rachunku obrotów bieżących do PKB oraz przyrost PKB w badanym roku.

Pięciokąty spłaszczone od góry i od dołu są charakterystyczne dla krajów dobrze rozwiniętych, które utrzymują wzrost gospodarczy na umiarkowanym poziomie, ale prowadzą aktywną politykę gospodarczą i wymianę międzynarodową. Dla krajów słabiej rozwiniętych pięciokąty są bardziej zniekształcone, a ich pola powierzchni są małe, bliższe zeru.

Obok ogólnego wskaźnika stabilizacji MSP wyznaczane są również wskaźniki cząstkowe msp_1 oraz msp_2 pozwalające stwierdzić, w jakim stopniu gospodarka danego kraju zależy od czynników wewnętrznych, a w jakim od czynników zewnętrznych:

$$msp_1 = a + b + c, \quad (3)$$

$$msp_2 = d + e. \quad (4)$$

Dla utrzymania stabilności gospodarczej kraju powinna być zachowana względna równowaga między wskaźnikami msp_1 i msp_2 . Oznacza to, że gospodarka nie jest zbyt mocno uzależniona od rynków zagranicznych i kursów walutowych, ale równocześnie nie jest gospodarką zamkniętą z przestarzałą technologią i brakiem inwestycji.

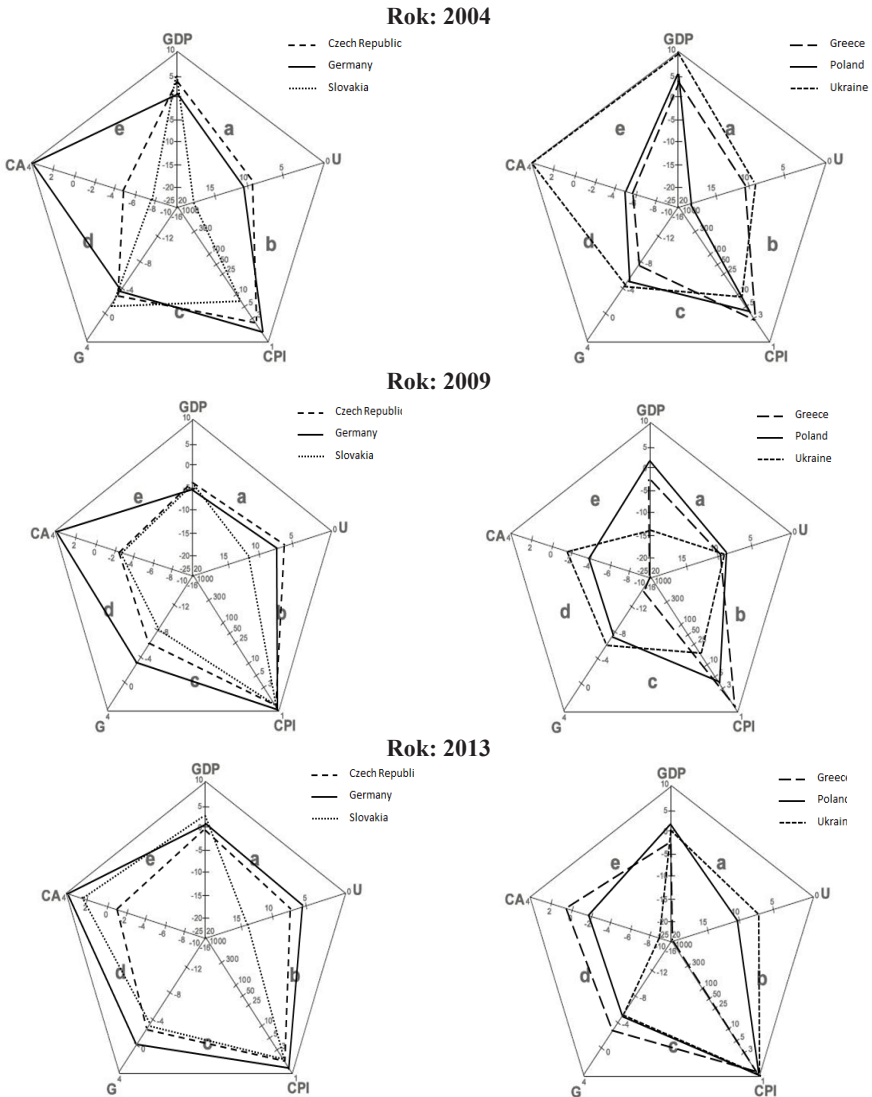
OCENA STABILNOŚCI GOSPODARCZEJ KRAJÓW EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ NA PODSTAWIE PIĘCIOKĄTÓW STABILIZACJI MAKROEKONOMICZNEJ

Analizę stabilności gospodarczej badanych krajów Europy Środkowej i Wschodniej przeprowadzono na podstawie pięciokątów stabilizacji gospodarczej budowanych na bazie podstawowych wskaźników makroekonomicznych (stopa wzrostu PKB, stopa bezrobocia, stopa inflacji, saldo budżetu w relacji do PKB, saldo na rachunku obrotów bieżących w relacji do PKB).

Na rys. 2 przedstawiono pola pięciokątów obrazujących sytuację makroekonomiczną kilku wybranych do analizy krajów na tle gospodarki Niemiec w latach 2004, 2009 i 2013 (wybrano rok akcesji z UE, rok kryzysu gospodarczego i rok najbardziej aktualny).

We wszystkich badanych latach gospodarka Niemiec odznaczała się wysokim stopniem stabilności, co potwierdzają duże pola pięciokątów i ich regularne kształty. W analizowanych latach największa gospodarka unijna jako jedyna systematycznie poprawiała wskaźnik PSM.

Rok 2009 to okres wystąpienia pierwszych skutków kryzysu finansowego, mimo to gospodarka Niemiec pomimo regresu gospodarczego (spadek PKB o 5,1%) i zwiększonej stopy bezrobocia (7,6%) uzyskała wzrost wskaźnika MSP w stosunku do 2004 r. o około 4%. Ma to związek z utrzymywaniem niskiej stopy inflacji i wysokim dodatnim poziomem rezerw walutowych. W 2013 r. wskaźnik MSP dla gospodarki Niemiec zwiększył się w stosunku do 2009 r. o około 13%.

Rys. 2 Pięciokąty stabilizacji makroekonomicznej dla wybranych krajów w latach 2004, 2009, 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Międzynarodowej Organizacji Pracy [<http://www.imf.org/external/data.htm>].

Wśród prezentowanych na rys. 2 krajów dosyć wysoką stabilnością gospodarczą w analizowanym okresie odznacza się gospodarka Czech. Pole pięciokąta dla Czech w 2013 r. zwiększyło się w porównaniu do 2009 r. o około 20%. Również Węgry w 2013 r. zanotowały przyrost współczynnika stabilizacji MSP, co świadczy o poprawie sytuacji ekonomicznej tego kraju. Sytuacja gospodarcza Polski (podobnie jak Słowacji) w 2004 r. była niekorzystna ze względu na wysokie bezrobocie, ale w 2009 r. mimo kryzysu uległa poprawie i prowadzi do stabilizacji ekonomicznej. Polska w 2013 r. poprawiła swoje wskaźniki w zakresie deficytu budżetowego oraz inflacji – wskaźnik MSP zwiększył się o około 23%.

Stabilność gospodarcza Grecji w 2009 r. pogorszyła się głównie ze względu na wysokie ujemne saldo na rachunkach bieżących, a w 2013 r. mimo poprawy salda na rachunkach bieżących sytuacja nie była korzystna przede wszystkim ze względu na wysokie bezrobocie.

WZROST GOSPODARCZY A STABILNOŚĆ MAKROEKONOMICZNA KRAJÓW EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ NA TLE GOSPODARKI NIEMIEC

Wzrost gospodarczy rozumiany jest jako proces rozszerzania zdolności produkcyjnych gospodarki narodowej lub powiększanie się zdolności danego kraju do produkcji dóbr i usług zaspokajających potrzeby i obrazuje zmiany ilościowe [Popularna encyklopedia powszechna, 2009]. Jego następstwem może być rozwój gospodarczy rozumiany jako jakościowe i strukturalne zmiany w gospodarkach narodowych obejmujące postęp techniczny i technologiczny, doskonalenie systemu powiązań wewnątrzgospodarczych i powiązań z gospodarką światową, wzrost poziomu kwalifikacji siły roboczej, zmiany struktury gospodarki zmierzające do jej unowocześnienia, wzrost poziomu efektywności w skali mikro- i makroekonomicznej, pojawianie się nowych produktów i doskonalenie jakości już produkowanych [Woźniak, 2004, s. 10]. Rozwój jest więc procesem długofalowym, dotyczącym ogółu struktur społeczno-gospodarczych i warunków życia społeczeństwa, a jego zmiany ilościowe odzwierciedlają wskaźniki wzrostu gospodarczego. Wzrost gospodarczy nie zawsze implikuje rozwój, natomiast dla rozwoju konieczne jest osiągnięcie wzrostu [Woźniak, 2008].

Ze względu na dostępność danych najczęściej wykorzystywanym miernikiem poziomu wzrostu gospodarczego jest PKB. Do badania dynamiki wzrostu gospodarczego wykorzystuje się *tempo wzrostu gospodarczego* określane jako stosunek przyrostu PKB w danym okresie do PKB na początku danego okresu.

W tabeli 1 podano dynamikę PKB w analizowanych krajach w wybranych latach okresu 2000–2013.

Tabela 1. Procentowe zmiany PKB dla analizowanych krajów w latach 2000–2013

Państwo	2000	2002	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Białoruś	5,7	5,0	11,4	10,0	10,3	0,1	7,7	5,5	1,7	0,9
Bułgaria	5,4	4,7	6,7	6,5	6,2	-5,5	0,4	1,8	0,6	0,9
Czechy	4,2	2,1	4,7	7,0	3,1	-4,5	2,5	1,8	-1,0	-0,9
Estonia	10,0	6,6	6,3	10,1	-4,2	-14,1	2,6	9,6	3,9	0,8
Niemcy	3,3	0,0	0,7	3,9	0,8	-5,1	3,9	3,4	0,9	0,5
Grecja	4,5	3,4	4,4	5,5	-0,2	-3,1	-4,9	-7,1	-7,0	-3,9
Węgry	4,2	4,5	4,8	3,9	0,9	-6,8	1,1	1,6	-1,7	1,1
Łotwa	5,7	7,1	8,8	11,0	-2,8	-17,7	-1,3	5,3	5,2	4,1
Litwa	3,6	6,8	7,4	7,8	2,9	-14,8	1,6	6,0	3,7	3,3
Mołdawia	2,1	7,8	7,4	4,8	7,8	-6,0	7,1	6,8	-0,7	8,9
Polska	4,3	1,4	5,3	6,2	5,1	1,6	3,9	4,5	1,9	1,6
Rumunia	2,9	5,1	8,5	7,9	7,3	-6,6	-1,1	2,2	0,7	3,5
Słowacja	1,4	4,6	5,1	8,3	5,8	-4,9	4,4	3,0	1,8	0,9
Ukraina	5,9	5,2	12,1	7,4	2,3	-14,8	4,1	5,2	0,2	0,1

Źródło: Międzynarodowy Fundusz Walutowy.

Porównując dynamikę wzrostu gospodarczego analizowanych krajów w okresie 2000–2013, zauważamy, że początek XXI w. to okres pozytywnego, choć dość zróżnicowanego tempa zmian PKB we wszystkich krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Lata 2000–2004 wskazują na początek stabilizacji gospodarczej badanych krajów (tempo wzrostu PKB średnio na poziomie 3–5%). Takie kraje, jak Litwa, Łotwa i Estonia, odnotowały wyraźne przyspieszenie gospodarcze. Najwyższe tempo wzrostu PKB w 2000 r. było w Estonii (10%), ale w następnych latach nieco osłabło do poziomu około 6,5%, po czym znów nastąpił wzrost do 10% w 2006 r. Z kolei najniższy wzrost PKB w 2000 r. odnotowano na Słowacji (1,4%), ale w kolejnych latach występował systematyczny wzrost PKB (około 5% w 2004 r. i 8,3% w 2006 r.). W Polsce w tym okresie sytuacja gospodarcza była korzystna, a wzrost gospodarczy wahał się w granicach od 1,4–5,3%. Dla Niemiec był to jeszcze okres spowolnienia wzrostu gospodarczego (po zjednoczeniu Niemiec Wschodnich i Zachodnich), który trwał do 2003 r. Od 2004 r. w Niemczech obserwujemy stabilny wzrost gospodarczy: od 0,7% w 2004 r. do 3,9% w 2006 r. Lata 2005–2007 można określić jako stabilny wzrost gospodarczy w badanych krajach na poziomie średnim 5–8% rocznie.

Ciekawie przedstawia się sytuacja w krajach byłego bloku radzieckiego (Białoruś, Ukraina, Mołdawia). Państwa te weszły na drogę przyspieszonego wzrostu gospodarczego. Tempo wzrostu PKB w 2004 r. na Białorusi osiągnęło poziom 11,4%, na Ukrainie 12,1%, a w Mołdawii 7,4%. Tak korzystna sytuacja utrzymywała się na Ukrainie do 2007 r. a w Mołdawii i na Białorusi do 2008 r.

Lata 2008–2009 uwiadcniają spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego we wszystkich analizowanych krajach (wpływ światowego kryzysu gospodarczego). Rok 2009 przynosi załamanie gospodarcze prawie we wszystkich badanych krajach. Najsilniejszy spadek PKB miał miejsce na Łotwie (17,7%), Litwie (14,8%), Ukrainie (14,8%) oraz w Estonii (14,1%) Wiąże się to głównie ze spadkiem popytu krajowego i zagranicznego w tych krajach.

Polska, począwszy już od 1995 r., wykazywała umiarkowane tempo wzrostu gospodarczego (średnio 5–6% rocznie), zatem skutki kryzysu lat 2008–2009 nie wpłynęły tak drastycznie na załamanie gospodarcze jak w krajach nadbałtyckich (Litwie, Łotwie czy Estonii) oraz byłego bloku radzieckiego. Zaznaczyć należy, że Polska była jedynym krajem spośród badanych, gdzie przyrost PKB w całym analizowanym okresie był dodatni. W 2009 r. wzrost PKB w Polsce wyniósł 1,7%, podczas gdy we wszystkich pozostałych krajach wystąpiła recesja (ujemny przyrost PKB).

Zaznaczyć jednak należy, że na podstawie zmian PKB nie można jednoznacznie stwierdzić, jakie czynniki sprzyjają wzrostowi gospodarczemu w danym kraju, a jakie hamują ten wzrost w dłuższej perspektywie. Dlatego też do oceny sytuacji gospodarczej badanych krajów wykorzystany zostanie wskaźnik stabilizacji makroekonomicznej (MSP) uwzględniający w swej konstrukcji kilka najważniejszych wskaźników makroekonomicznych. Wartości wskaźnika MSP dla analizowanych krajów zamieszczono w tabeli 2.

Tabela 2. Wartości wskaźnika MSP dla analizowanych krajów w latach 2000–2013

Państwo	2000	2002	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Białoruś	0,411	0,473	0,518	0,608	0,467	0,356	0,426	0,378	0,473	0,347
Bułgaria	0,237	0,332	0,350	0,314	0,341	0,338	0,414	0,465	0,454	0,541
Czechy	0,396	0,381	0,418	0,527	0,509	0,431	0,445	0,479	0,431	0,512
Estonia	0,341	0,283	0,319	0,396	0,283	0,458	0,485	0,577	0,476	0,500
Niemcy	0,571	0,532	0,538	0,611	0,641	0,618	0,632	0,683	0,689	0,700
Grecja	0,293	0,317	0,309	0,272	0,234	0,172	0,141	0,086	0,200	0,374
Węgry	0,316	0,332	0,314	0,300	0,319	0,368	0,422	0,564	0,449	0,556
Łotwa	0,325	0,343	0,273	0,340	0,206	0,223	0,347	0,334	0,408	0,650
Litwa	0,268	0,405	0,362	0,376	0,288	0,243	0,296	0,288	0,418	0,515
Mołdawia	0,258	0,553	0,499	0,286	0,346	0,524	0,370	0,311	0,399	0,495
Polska	0,229	0,235	0,199	0,372	0,382	0,360	0,331	0,358	0,382	0,444
Rumunia	0,353	0,383	0,309	0,319	0,309	0,314	0,344	0,387	0,425	0,503
Słowacja	0,167	0,145	0,176	0,270	0,363	0,308	0,305	0,308	0,422	0,468
Ukraina	0,489	0,659	0,587	0,513	0,307	0,253	0,398	0,364	0,384	0,427

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Międzynarodowej Organizacji Pracy [<http://www.imf.org/external/data.htm>].

Porównanie wartości wskaźnika MSP dla poszczególnych krajów oraz tendencji zmian tego wskaźnika pozwala twierdzić, iż gospodarka Niemiec w całym badanym okresie ma najwyższy wskaźnik wśród analizowanych państw. W latach 2001–2005 wskaźnik ten utrzymywał się na poziomie około 0,54 (z małymi wahaniami), a od 2006 r. ma wyraźną tendencję wzrostową, osiągając wartość 0,70 w 2013 r. Poziom wskaźnika MSP w badanych krajach jest prawie o połowę niższy w porównaniu z wartością MSP dla Niemiec. Na początku badanego okresu wartość wskaźnika MSP dla Polski wynosiła około 0,23, zaś od 2005 r. występuje wyraźny i systematyczny wzrost – do poziomu 0,44 w 2013 r. Stosunkowo wysokie wartości wskaźnika w początkowym okresie miały Białoruś, Czechy oraz Ukraina (około 0,4–0,5). Poziom ten utrzymywał się do lat 2006–2007, po czym nastąpiło pogorszenie stabilności gospodarczej, bowiem poziom wskaźnika od 2008 r. dla Białorusi i Ukrainy zaczął szybko spadać. Zdecydowanie stabilniejszą gospodarką okazały się Czechy (wartość wskaźnika do 2008 r. systematycznie rosła, z lekkim załamaniem w 2009 r., po czym znów następował wzrost stabilności). Najniższą wartość wskaźnika MSP w 2000 r. otrzymano dla Słowacji (0,17), ale widać systematyczny wzrost wskaźnika do poziomu 0,47 w 2013 r. Sytuacja gospodarcza Grecji na tle badanych krajów wypada niekorzystnie. W początkowym okresie (2000–2002) poziom wskaźnika stabilizacji w Grecji był wyższy niż w Polsce, na Litwie czy Słowacji i wynosił około 0,3. Jednak od 2004 r. obserwujemy wyraźny spadek wartości wskaźnika do poziomu 0,086 w 2011 r. Świadczy to o braku stabilizacji gospodarczej Grecji. Dopiero od 2012 r. sytuacja uległa częściowej poprawie.

Na rys. 3a i 3b przedstawiono porównanie zmian wartości wskaźnika MSP z dynamiką PKB dla badanych krajów w latach 2000–2013.

Warto zwrócić uwagę na zmiany wskaźników MSP i PKB w analizowanym przedziale czasu w poszczególnych krajach. Tendencje zmian PKB i wskaźnika MSP w poszczególnych krajach są na ogół zbliżone, przy czym wskaźnik tempa zmian PKB reaguje mocniej na sytuacje kryzysowe niż wskaźnik MSP (wahania PKB są większe). Szczególnie widać to wyraźnie w przypadku takich krajów, jak: Bułgaria, Węgry, Rumunia, Ukraina oraz kraje nadbałtyckie.

Porównanie wartości wskaźnika MSP dla poszczególnych krajów oraz tendencji zmian tego wskaźnika pozwala twierdzić, iż gospodarka Niemiec w całym badanym okresie ma najwyższy wskaźnik wśród analizowanych państw. W początkowym okresie wskaźnik ten utrzymywał się na poziomie około 0,57, od 2006 r. ma wyraźną tendencję wzrostową, osiągając wartość 0,7 w 2013 r. Wzrostowe tendencje zmian wskaźnika MSP obserwujemy także Polsce, przy czym poziom wartości wskaźnika jest zdecydowanie niższy (zob. rys. 2).

Kolejną grupę państw o podobnych tendencjach zmian wskaźników MSP i PKB tworzą: Bułgaria, Węgry i Rumunia. W tych krajach mniej więcej do 2006 r. obserwowany był stabilny wzrost gospodarczy (na poziomie 6,5% dla Bułgarii, 7–8% dla Rumunii i około 4% dla Węgier). W kolejnych latach (2006–2008) tempo wzrostu PKB było nieco słabsze, załamanie dynamiki PKB nastąpiło w 2009 r.

na skutek kryzysu finansowego. Spadek wartości PKB w 2009 r. w tych państwach był na poziomie od 5,5% w Bułgarii do 6,6% w Rumunii i 6,8% na Węgrzech. Zauważyć należy, że wartość wskaźnika stabilizacji makroekonomicznej (MSP) w tych krajach nie obniżyła się, utrzymując tendencję wzrostową mimo trwającego kryzysu.

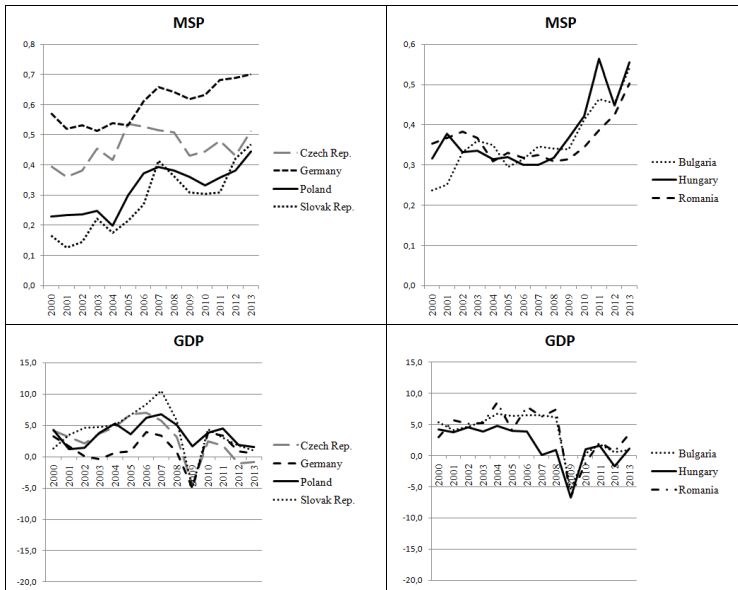
Największe wahania zarówno zmian PKB, jak i wskaźnika MSP występują w grupie państw nienależących do UE (Białoruś, Ukraina i Mołdawia). Niepokojąca jest sytuacja Ukrainy, gdzie wskaźnik stabilizacji MSP od 2003 r. aż do 2009 r. miał wyraźną tendencję spadkową (z poziomu 0,66 w 2002 r. do poziomu 0,25 w 2009 r.) mimo wysokiego, choć nieregularnego tempa zmian PKB w latach 2000–2008. Świadczy to o niestabilnej gospodarce Ukrainy zależnej nie tylko od wielkości produkcji, ale przede wszystkim od innych czynników, takich jak: inflacja, saldo rachunków bieżących czy wysokie bezrobocie. Pozytywny wydaje się fakt, że od 2010 r. wartość tego wskaźnika dla Ukrainy przejawia tendencję do wzrostu. Dosyć podobne, choć nieco łagodniejsze tendencje zmian pokazują wartości wskaźników PKB i MSP dla Białorusi. Z kolei Mołdawia miała wzrost gospodarczy dosyć ustabilizowany – na poziomie średniorocznym około 7–8%, dlatego skutki kryzysu nie były dla niej tak drastyczne jak dla innych krajów.

Warto zwrócić uwagę na przypadek Grecji, która w latach 2000–2006 miała duże wahania tempa zmian PKB, a od 2007 r. systematyczny spadek wartości produkcji (ujemny przyrost PKB). O ile w większości krajów Europy Środkowej i Wschodniej już w 2010 r. zaobserwowano odwrócenie tej niekorzystnej sytuacji, to w Grecji cały czas ma miejsce spadek wartości PKB (–4,9% w 2010 r., –7% w 2011 i 2012 r. oraz –3,9% w 2013 r.). Ponadto widać, jak ważną informacją i ostrzeżeniem jest wskaźnik MSP, który w przypadku Grecji już od 2003 r. ulegał systematycznemu spadkowi (z poziomu 0,32 w 2003 r. do 0,086 w 2011 r.). Dopiero od 2012 r. obserwuje się pewną poprawę sytuacji stabilizacyjnej gospodarki Grecji (wskaźnik MSP wzrósł do poziomu 0,20 w 2012 r. i 0,37 w 2013 r.).

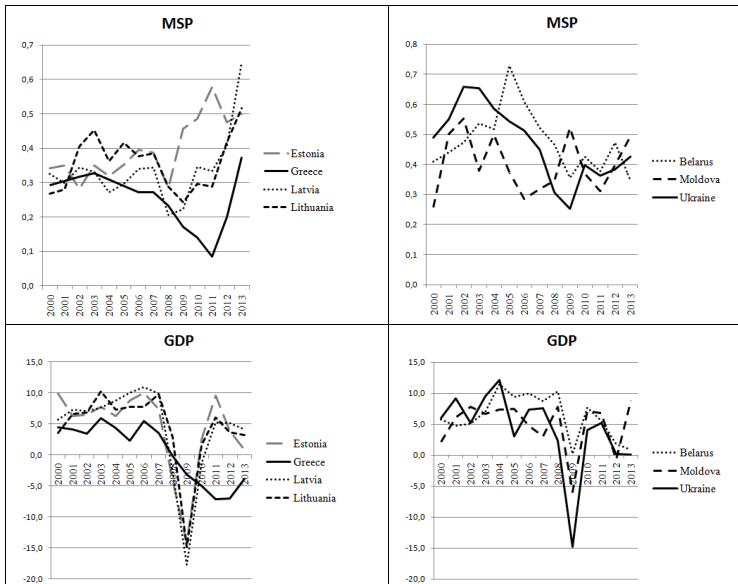
W celu zbadania, jakie czynniki mają znaczący wpływ na stabilność makroekonomiczną analizowanych krajów, wyznaczono wskaźniki cząstkowe m_{sp_1} i m_{sp_2} . Pozwalają one określić, w jakim stopniu gospodarka danego kraju zależy od czynników zewnętrznych, a w jakim od wewnętrznych oraz które czynniki mają decydujący wpływ na stabilność ekonomiczną badanego kraju.

Wartości wskaźników cząstkowych m_{sp_1} i m_{sp_2} dla analizowanych krajów w wybranych latach okresu 2000–2013 podano w tabeli 3 oraz przedstawiono graficznie na rys. 4.

W latach 2007–2009, w których znaczący wpływ na sytuację ekonomiczną wszystkich badanych krajów miał kryzys gospodarczy, jedynie w Niemczech obserwujemy porównywalny poziom obydwu wskaźników. Sytuacja taka ma miejsce także w kolejnych latach po kryzysie. Oznacza to wysoką stabilność gospodarki Niemiec.

Rys. 3a. Wskaźnik stabilizacji gospodarczej (MSP) oraz dynamika PKB dla analizowanych krajów w latach 2000–2013

Rys. 3b. Wskaźnik stabilizacji gospodarczej (MSP) oraz dynamika PKB dla analizowanych krajów w latach 2000–2013

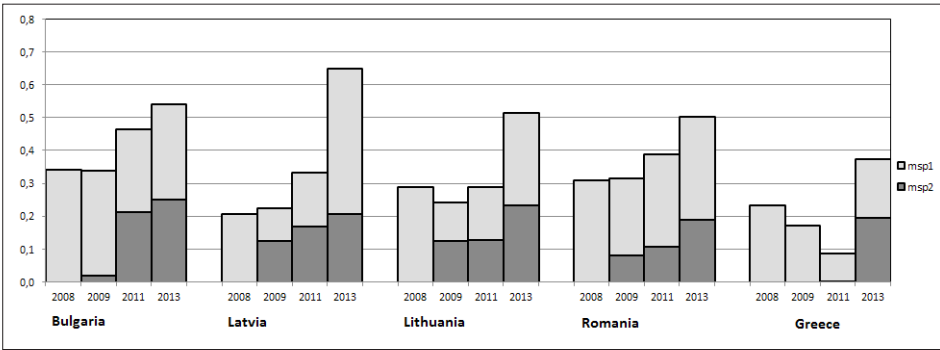
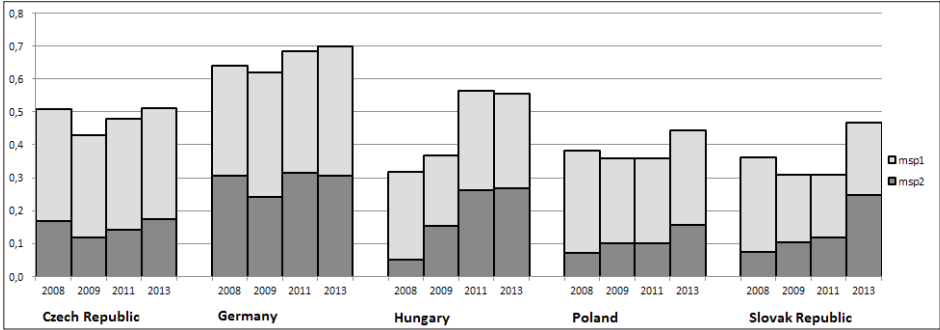
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Międzynarodowej Organizacji Pracy [<http://www.imf.org/external/data.htm>].

Tabela 3. Wartości cząstkowych wskaźników stabilizacji dla analizowanych krajów

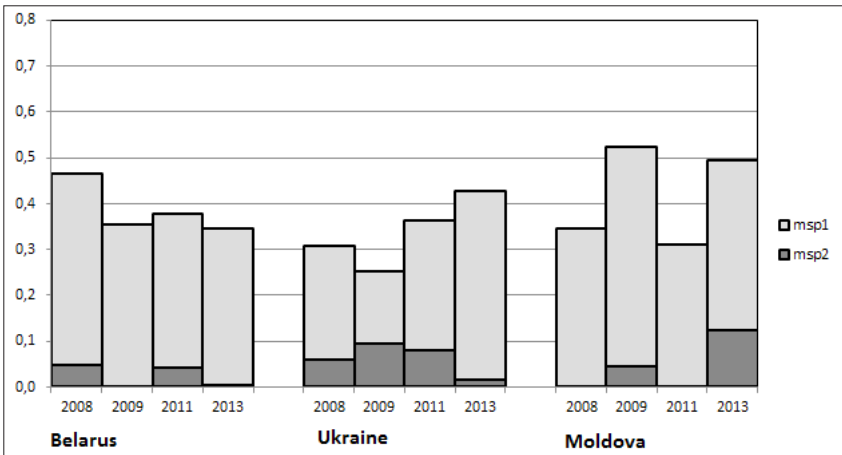
Państwo	Wskaźnik	2000	2002	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Białoruś	m_{sp_1}	0,246	0,284	0,295	0,337	0,388	0,423	0,447	0,435	0,418	0,356
	m_{sp_2}	0,165	0,156	0,179	0,200	0,130	0,307	0,162	0,086	0,048	0,000
Bułgaria	m_{sp_1}	0,130	0,148	0,156	0,248	0,258	0,296	0,314	0,346	0,341	0,318
	m_{sp_2}	0,107	0,103	0,176	0,112	0,092	0,000	0,000	0,000	0,000	0,020
Czechy	m_{sp_1}	0,283	0,268	0,300	0,383	0,311	0,336	0,347	0,383	0,341	0,313
	m_{sp_2}	0,113	0,093	0,081	0,072	0,107	0,200	0,180	0,131	0,168	0,118
Estonia	m_{sp_1}	0,223	0,234	0,283	0,351	0,319	0,351	0,396	0,388	0,268	0,273
	m_{sp_2}	0,118	0,116	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,015	0,184
Niemcy	m_{sp_1}	0,374	0,320	0,306	0,292	0,269	0,258	0,303	0,334	0,335	0,375
	m_{sp_2}	0,197	0,201	0,227	0,220	0,269	0,274	0,309	0,325	0,307	0,243
Grecja	m_{sp_1}	0,247	0,248	0,248	0,259	0,233	0,247	0,141	0,084	0,091	0,179
	m_{sp_2}	0,046	0,056	0,068	0,069	0,076	0,044	0,000	0,001	0,109	0,195
Węgry	m_{sp_1}	0,288	0,298	0,280	0,300	0,285	0,276	0,257	0,251	0,268	0,215
	m_{sp_2}	0,027	0,080	0,052	0,036	0,030	0,045	0,043	0,049	0,050	0,153
Łotwa	m_{sp_1}	0,212	0,245	0,267	0,288	0,273	0,296	0,340	0,343	0,206	0,100
	m_{sp_2}	0,113	0,055	0,076	0,043	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,123
Litwa	m_{sp_1}	0,184	0,164	0,293	0,373	0,306	0,344	0,376	0,386	0,288	0,119
	m_{sp_2}	0,084	0,116	0,112	0,078	0,056	0,073	0,000	0,000	0,000	0,123
Mołdawia	m_{sp_1}	0,210	0,304	0,340	0,295	0,292	0,312	0,286	0,318	0,346	0,479
	m_{sp_2}	0,048	0,196	0,213	0,085	0,207	0,063	0,000	0,000	0,000	0,045
Polska	m_{sp_1}	0,145	0,107	0,101	0,108	0,104	0,145	0,239	0,307	0,310	0,258
	m_{sp_2}	0,084	0,126	0,134	0,140	0,095	0,154	0,133	0,087	0,072	0,102
Rumunia	m_{sp_1}	0,214	0,245	0,237	0,274	0,272	0,299	0,319	0,326	0,309	0,233
	m_{sp_2}	0,139	0,122	0,146	0,093	0,037	0,031	0,000	0,000	0,000	0,081
Słowacja	m_{sp_1}	0,062	0,090	0,103	0,132	0,127	0,181	0,220	0,298	0,287	0,205
	m_{sp_2}	0,105	0,034	0,041	0,090	0,049	0,034	0,050	0,116	0,076	0,103
Ukraina	m_{sp_1}	0,185	0,232	0,345	0,306	0,271	0,268	0,312	0,302	0,247	0,158
	m_{sp_2}	0,304	0,318	0,314	0,348	0,316	0,275	0,201	0,147	0,059	0,095

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Międzynarodowej Organizacji Pracy [<http://www.imf.org/external/data.htm>].

a) Kraje członkowskie UE

b) Kraje nienależące do UE

Rys. 4. Częstkowe wskaźniki stabilizacji gospodarczej dla analizowanych krajów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Międzynarodowej Organizacji Pracy [<http://www.imf.org/external/data.htm>].

Sytuacja gospodarcza analizowanych państw jest zdecydowanie inna. Proporcje między wskaźnikami m_{sp_1} oraz m_{sp_2} są wyraźnie zachwiane. Państwa te można podzielić na trzy grupy. Jedną obejmują kraje, w których udział wskaźnika m_{sp_2} jest dosyć duży. Są to: Czechy, Polska, Słowacja, Ukraina. Oznacza to otwarcie się gospodarki tych państw na rynki zagraniczne. Druga grupa to kraje, w których udział wskaźnika m_{sp_2} w latach kryzysu oraz bezpośrednio przed kryzysem był znikomy, a po kryzysie nastąpił widoczny wzrost. Są to: Bułgaria, Estonia, Węgry, Litwa, Łotwa, Rumunia. Kraje te otwierają swoje rynki zbytu i zwiększają wzrost PKB. Trzecią grupę tworzą dwa państwa: Grecja i Mołdawia, w których udział wskaźnika m_{sp_2} praktycznie nie występuje. Są to kraje o bardzo słabej kondycji gospodarczej, wysokim bezrobociu i stopie inflacji. Sytuacja makroekonomiczna tych państw uzależniona jest przede wszystkim od produkcji krajowej.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Do badania i oceny stabilności gospodarczej krajów użytecznym narzędziem jest wskaźnik stabilizacji makroekonomicznej MSP. Wskaźnik ten wyznaczany jest na bazie pięciu podstawowych wskaźników makroekonomicznych (przyrost wielkości produktu krajowego, stopa inflacji, stopa bezrobocia, saldo na rachunkach bieżących i zadłużenie budżetu państwa).

Wyniki analizy wskazują na zróżnicowany przebieg ścieżek wzrostu PKB w analizowanych krajach, jednak w każdym przypadku widoczne jest powiązanie dynamiki PKB z wartością wskaźnika stabilizacji makroekonomicznej.

Przeprowadzona analiza pozwala sądzić, że gospodarka Niemiec odznaczała się wysoką stabilnością w ostatnich 15 latach. Mniejszą stabilnością w porównaniu z gospodarką Niemiec charakteryzuje się gospodarka Czech, Polski oraz Węgier, natomiast sytuacja pozostałych państw wskazuje na niestabilność ich gospodarek.

Państwa nienależące do UE (Ukraina, Białoruś, Mołdawia) oraz republiki nadbałtyckie charakteryzowały się większą niestabilnością niż pozostałe analizowane kraje, dlatego skutki kryzysu 2009 r. były dla nich bardziej dotkliwe (spadek PKB o 18% na Łotwie i 15% na Litwie oraz Ukrainie; wysokie bezrobocie).

Na odrębną analizę sytuacji ekonomicznej krajów pozwoliło obliczenie wskaźników cząstkowych m_{sp_1} i m_{sp_2} . Wskaźniki te informują, w jakim stopniu gospodarka danego kraju jest zależna od uwarunkowań zewnętrznych, a w jakim od potencjału wewnętrznego. Analiza porównawcza tych wskaźników w badanych krajach pokazała, że proporcje tych wskaźników w większości analizowanych krajów są zachwiane. Jedynie w Niemczech zaobserwowano porównywalny poziom obu wskaźników w badanym okresie. Oznacza to dobrą stabilność gospodarki Niemiec.

W takich krajach, jak Czechy, Polska, Słowacja, Węgry, a po 2009 r. także Litwa, Łotwa, Estonia, udział wskaźnika m_{sp_2} jest dosyć duży, co oznacza otwarcie się gospodarek tych państw na rynki zagraniczne. Wśród badanych krajów

nienależących do UE (Białoruś, Mołdawia, Ukraina) oraz w Grecji (do 2012 r.) udział wskaźnika m_{sp_2} jest marginalny. Świadczy to o bardzo słabej kondycji gospodarczej tych państw, z wysokim bezrobociem i stopą inflacji, uzależnionej przede wszystkim od produkcji krajowej.

Przeprowadzone badania potwierdzają weryfikację przyjętych hipotez badawczych, mianowicie:

- obserwowany w długim okresie dodatni wzrost gospodarczy zapewnia stabilność gospodarki danego kraju,
- wskaźnik MSP jest bardziej odporny na załamania gospodarcze (kryzysy) niż wskaźnik dynamiki PKB,
- powolne i regularne dodatnie zmiany wskaźnika MSP zapewniają stabilny rozwój gospodarczy kraju w dłuższym okresie; długotrwała tendencja spadkowa wskaźnika MSP oraz brak względnej równowagi między wskaźnikami cząstkowymi świadczy o niepokojącej sytuacji i załamaniu gospodarczym kraju.

BIBLIOGRAFIA

- Dach Z. (red.), 2011, *Polityka makroekonomiczna w warunkach kryzysu i jej wpływ na gospodarkę*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Dornbusch R., Fischer S., 1990, *Macroeconomic*, McGraw-Hill Publishing Company, New York.
- Klimczyk P., 2011, *Potencjalny wpływ kryzysu gospodarczego na zmienne nominalne i realne* [w:] *Polityka makroekonomiczna w warunkach kryzysu i jej wpływ na gospodarkę*, red. Z. Dach, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Kołodko G.W., 1993, *Kwadratura pięciokąta. Od załamania gospodarczego do trwałego wzrostu*, Poltext, Warszawa.
- Kołodko G.W., 2007, *Sukces na dwie trzecie. Polska transformacja ustrojowa i lekcje na przyszłość*, WSPiZ im. Leona Koźmińskiego w Warszawie–Centrum Badawcze Transformacji, Integracji i Globalizacji TIGER, Warszawa.
- Malina A., Mierzwa D., 2013, *Macroeconomic Growth during a Period of Structural Change in Poland and the Neighbouring Countries* [w:] *Quantitative Methods for the Analysis of the Economic and Social Consequences of Transition Processes in Central-East European Countries*, Cracow University of Economics Press, Cracow.
- Misala J., 2007, *Stabilizacja makroekonomiczna w Polsce w okresie transformacji ze szczególnym uwzględnieniem deficytów bliźniaczych*, Politechnika Radomska, Radom.
- Popularna encyklopedia powszechna*, 2009, Fogra, Kraków.
- Woźniak M.G., 2004, *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Wyd. AE w Krakowie, Kraków.
- Woźniak M.G., 2008, *Spójność społeczno-gospodarcza a wzrost gospodarczy. Wnioski dla Polski z doświadczeń Unii Europejskiej* [w:] *Mechanizmy i źródła wzrostu gospodarczego i polityka ekonomiczna a wzrost gospodarczy*, red. J.L. Bednarczyk, S.J. Bukowski, W. Przybylska-Kapuścińska, CeDeWu, Warszawa.

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza stabilności gospodarek krajów Europy Centralnej i Wschodniej oraz badanie wpływu globalnego kryzysu na stabilność ekonomiczną badanych krajów europejskich. Analizą objęto trzynaście państw Europy Środkowej i Wschodniej, wśród których znajduje się dziesięć państw członkowskich Unii Europejskiej (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Litwa, Łotwa, Estonia, Bułgaria, Rumunia i Grecja), oraz trzy kraje nienależące do UE (Białoruś, Ukraina, Mołdawia).

Aby zrealizować cele badania i zweryfikować przyjęte hipotezy badawcze, przeprowadzono porównanie dynamiki wzrostu gospodarczego i stabilności gospodarczej krajów Europy Środkowej i Wschodniej z oceną stabilności gospodarki Niemiec w latach 2000–2013. Uwzględnienie w analizie gospodarki Niemiec ma istotne znaczenie, pozwala bowiem na porównanie sytuacji gospodarczej krajów słabiej rozwiniętych, w których dokonują się przemiany strukturalne, gospodarcze i polityczne, z sytuacją makroekonomiczną silnej gospodarki, jaką są Niemcy, w stosunkowo długim przedziale czasowym.

Do oceny stabilności gospodarczej wykorzystano wskaźnik stabilizacji gospodarczej (MSP) wyznaczany na podstawie pięciu podstawowych wskaźników makroekonomicznych (stopa wzrostu PKB, stopa bezrobocia, stopa inflacji, deficyt budżetowy i zadłużenie sektora publicznego w relacji do PKB). Obok ogólnego wskaźnika stabilności obliczono także wskaźniki cząstkowe pozwalające na identyfikację obszarów mających największy wpływ na ogólną sytuację gospodarczą danego kraju oraz wskazanie, w jakim stopniu gospodarka danego kraju zależy od czynników wewnętrznych, a w jakim od uwarunkowań zewnętrznych.

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, kryzys finansowy, stabilność gospodarcza, wskaźniki stabilizacji makroekonomicznej

Economic growth versus macroeconomic stability of the Central and Eastern Europe countries in 2000–2013

Summary

The paper goal is analysis economic stability of the Countries of Central and Eastern Europe (CEE) and to analyse the impact financial crisis on the economic stability analyzed countries.

The analysis comprises 13 CEE countries including 10 EU member states (Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Lithuania, Latvia, Estonia, Bulgaria, Romania and Greece) as well as 3 non-EU states (Belarus, Ukraine and Moldova).

The authors examines the economic growth and macroeconomic conditions in Poland and other Central and Eastern Europe countries as compared with the German economy in period 2000–2013. The incorporation of Germany into the analysis is well-justified as it facilitates comparisons between less developed countries which undergo structural, economic and political changes and the macroeconomic conditions of Germany's strong economy in a relatively long period of time.

The presentation of differences in the basic macroeconomic indicators (GDP rate growth, unemployment rate, rate of inflation, budget balance and current account balance to GDP) is based on "the pentagon of macroeconomic stabilization", while the effectiveness of the economies of these countries is verified by the indicators of the macroeconomic situation (MSP). Apart from the macroeconomic stability index, sub-indicators are introduced, allowing for the identification of the impact of external factors and conditions on a country's economic stability.

Keywords: economic growth, financial crisis, economic stability, macroeconomic stabilization indicators